

“בכול יש מגדר”: על תפקיד העברית בכינון הגוף והזהות הטרגנסג'נדריים

אורית ברשטלינג*

תקציר. העברית יוצרת הבחנה ברורה על פי מין בחלקי הדיבור. היא שותפה לתהליך ייחוס המגדר ומכריזה באופן שאינו משתמע לשתי פנים כיצד נתפס מגדרו של הנמען בעיני הדובר. על כן היא עלולה להתנגש עם עולמם של א/נשים טרגנסג'נדרים בעלי זהויות מגדריות שאינן חופפות למינם הביולוגי במובנו המסורתי. ברם, מניתוח הפרשנויות המגוונות שנותנים עשרה מרואיינים טרגנסג'נדרים ישראלים לפנייה אליהם בלשון זכר או נקבה ניכרת עמדתם המורכבת כלפי המבנה הבינארי של העברית. אטען כאן שבצד הקושי הרב המתעורר בעטיים של הכללים הדקדוקיים של המערכת הלשונית, אותה הבינאריות הכפויה גם מסייעת לטרגנסג'נדרים להגשים את זהותם המגדרית. כלומר, שלא כצפוי, ההבחנה הנוקשה בין לשון נקבה לזכר מסייעת למרואיינים לנשל את הגוף מתפקידו המכריע בקביעת המגדר, וכך להרחיב את אפשרויות המיצוב של הזהות בזיקה לשני המגדרים. טיעון זה ממחיש את חלקה הפונקציונלי של השפה בהבניה החברתית של הגוף, כמו של המגדר.

מבוא

העברית שופעת תצורות דקדוקיות המסמנות את המין ומעמידה מערכות נפרדות של סימנים שתפקידן להבחין בין שני המגדרים. לשם השוואה, השפות הפינית וההונגרית למשל אינן מאזכרות כלל את מינם של השותפים לשיח. לעומתן, האנגלית מגבילה את ההבחנה לכינויי הגוף (he, she, it) ולמספר מצומצם של סופיות (למשל, actor/actress). הצרפתית אמנם מחלקת את שמות העצם ואת תצורות הפועל לזכר ולנקבה, אך חלוקה זו מוגבלת לגוף שלישי בלבד. העברית מגדילה לעשות ומרחיבה את החלוקה לגוף ראשון בזמן הווה, לגוף שני וללשון רבים. כלומר, כדי ליצור משפטים רציפים ומובנים, דוברי העברית חייבים להגדיר את שמות העצם ואת כינויי הגוף הנקרים בדרכם ולהתאים להם שמות תואר, שמות מספר או

* בית הספר לעבודה סוציאלית והפקולטה למדעי הרווחה והבריאות, אוניברסיטת חיפה
המאמר הוא פרק מעבודת מוסמך בתכנית ללימודי מגדר, אוניברסיטת בר אילן. בהודמות זו ברצוני להודות למנחות העבודה, ד"ר אורנה ששון-לוי וד"ר ליאת פרידמן.

1 השימוש בלשון זכר, הניטרלית לכאורה, נועד להקל על תהליך הקריאה בלבד. הדברים אמורים בכל המגדרים.

תצורות פועל לפי מינם הדקדוקי. כך מקוטלג כל אובייקט בגחמנות² לאחת משתי קטגוריות: נקבה או זכר, והאפשרות שלא לבחור מין אינה נתונה כלל. הזיקה בין כל אובייקט למין דקדוקי משקפת סדר לשוני-מגדרי שמושגת על ניגודים (Cameron & Kulick, 2003), אך בד בבד גם משתתפת בכינונו של סדר בינארי זה, משום שהיא משפיעה על התפיסות והרגלי החשיבה של דוברי העברית (דויטשר, 2011; Guiora, Beit-Hallahmi, Fried, & Yoder, 1982).³ השינון המתמיד של סמני המין (באמצעות פעולות אינסופיות של אמירה ושמיעה) יוצר קישור אסוציאטיבי לגבריות או לנשיות, מעין "בית סוהר של אסוציאציות אשר קשה מאד להשתחרר מכבליהן" (דויטשר, 2011, עמ' 234).

במאמר זה אבחן את פעולת המבנה הבינארי של העברית על א/נשים טרנסג'נדרים,⁴ שאינם מתארגנים בהכרח לפי המציאות הדיכוטומית המגולמת בשפה, מבקשים לשנות את מינם או שאינם בהירים בויקתם לשני המגדרים הידועים לנו (Bing & Bergvall, 1996). הפיצול הדקדוקי לזכר ונקבה ואי היכולת להתעלם מהמגדר בשיח מותירים במקרים רבים את חברי הקהילה בלא אמצעי ביטוי הולמים לתיאור עולמם ולניהול דיאלוג שמתיישב עם זהותם (Bing & Bergvall, 1996; Crapanzano, 1996). הקהילה הטרנסג'נדרית במאמר זה היא בגדר מקרה מבחן וחושפת – אף יותר מזהויות קונוונציונליות – את מערכות המגדר של הלשון (Hall, 2003; Kulick, 1999). במילים אחרות, הפרשנויות הרבגוניות שנותנים חבריה ללשון הפנייה אליהם בנקבה או בזכר מציעות נקודת מבט ייחודית על התהליכים הלשוניים המכוונים את הסדר המגדרי.⁵

המאמר מבוסס על 16 ראיונות נרטיביים שנערכו בשנים 2003-2005 עם עשרה א/נשים טרנסג'נדרים שאותרו בפורומים מקוונים המיועדים לתמיכה בחברי הקהילה בישראל. הראיונות נערכו פנים אל פנים בשני פרקי זמן, ותוכניהם לימדו שהעברית היא משתנה חשוב ובעל השפעה בכינון הגוף והזהות המגדרית האחרת. המאמר נשען על עקרונות הגל השלישי של הפמיניזם ושל התיאוריה הקווירית וממוקם בתחום החדש יחסית של הסוציולוגיה הפוסט-סטרוקטורליסטית. תחום זה מבקש, בין השאר, לפרק את הדיכוטומיות המילוליות הדומיננטיות של המין, המגדר והמיניות ולפצות על חוסר הנראות של קבוצות

- 2 לשון זכר ולשון נקבה מסמנות שרירותית אלפי עצמים, וגם אם נפעיל את הדמיון ביצירתיות רבה לא נמצא בהם שום דבר זכרי או נקבי (דויטשר, 2011).
- 3 גיורא ועמיתיו (Guiora et al., 1982) מצאו שלילדים ישראלים יש יתרון ניכר (גם אם זמני) על פני ילדים מלאומים אחרים בהבנת מושג המגדר. כשילדים לומדים לבטא את עצמם מילולית בשפה המשופעת בסמני מין כעברית, הם לומדים מוקדם יותר לסווג אובייקטים על פי מגדר ולהתייחס לעצמם ולזולת לפי קטגוריות של זכר ונקבה.
- 4 על פי הערתה של גברת נורה גרינברג, יו"ר לשעבר של אגודת הלהט"ב, השימוש החוזר בצירוף המילים "האדם הטרנסג'נדר" (תחת הכינוי "טרנסג'נדר") מבקש למנוע את צמצומו של הנמען לכדי מהות דומיננטית אחת בלבד.
- 5 במאמר זה בחרתי להתמקד במשמעויותיה של לשון הפנייה בעיני המרואיינים. על הפרקטיקות המילוליות, משחקי הלשון או הניאולוגים המאפיינים את שפת המרואיינים ומשמשים אותם כמשאב להתמודדות עם הבינאריות ולהבניית זהותם המגדרית (ראו Bershtling, forthcoming); יצוין שבהקשר של שיחה, ההפרדה בין לשון הפנייה למרואיינים ובין הפרקטיקות המילוליות שלהם היא מלאכותית וננקטת כאן לצרכים אנליטיים בלבד.

חברתיות מודרות שנותרות מחוץ לשיח ההטרור-נורמטיבי או מחוץ לחלוקה המסורתית לזכר-נקבה או אישה-גבר (& Livia, 2003; Cameron & Kulick, 2003; Bing & Bergvall, 1996; Hall, 1997; Zimman, Davis & Raclaw, forthcoming).

בחלקו הראשון של המאמר אתאר בקצרה את המונח טרנסג'נדר ואת מאפייני הקהילה, ואדון בתמורות שחלו במחקר הסוציו-לינגוויסטי על הזיקה בין השפה לסובייקט הממוגדר. לאחר מכן אדגים בשלוש תמות מרכזיות את מעורבות המבנה הבינארי של העברית בכינון הגוף והזהות של המרוויינים: השפה כאישור יציאה, לשון הדיסוננס והשפה כאישור מעבר. אטען כאן שבניגוד לפרדיגמה הפמיניסטית והקווירית היוצאת נגד מערכת הניגודים המגולמת בשפה, המרוויינים מחדדים דווקא את הפן הפונקציונלי של הבינאריות המבוטאת בלשון הפנייה בגוף שני. דהיינו, בצד חסרונותיה הרבים של השפה, המכפיפה את דובריה הטרנסג'נדרים למציאות בינארית אחת, היא מעניקה להם יתרון מסוים על פני חבריהם דוברי הפינית, ההונגרית או האנגלית. באופן פרדוקסלי, סמני המין המגבילים של העברית שותפים לערעור מעמדו המכריע של המין בייחוס המגדר ומרחיבים בפני המשתתפים את אפשרויות המיצוב של זהותם המגדרית. הפנייה בנקבה או בזכר לוקחת במקרים רבים חלק באישוש תפיסת העצמי ובהוצאתה לאור של הזהות ומדרבנת לפעולה. יתר על כן, בכוחה לתקף את הצלחת המעבר (passing)⁶ של האדם הטרנסג'נדר כבן המגדר המועדף עליו, לפצות על נתוני הפתיחה של המין וללכד בין הגוף לזהות.

טרנסג'נדריות: מהגרים ואזרחי כל העולם⁷

א/נשים טרנסג'נדרים מתקפים את המהפך שחל בחשיבה הפמיניסטית מתפיסת המגדר כנובע מאיברי המין (דה'בוואר, 2001) לתפיסת המין כנסב סביב המגדר ומשמעויותיו התרבותיות (באטלר, 2000; Fausto-Sterling, 2000; Bordo, 1993; Butler, 1993). דהיינו, בניגוד לתפיסה הרדוקציונית, המעניקה לגוף מעמד מכריע בקביעת זהותו ה"אמיתית" של האדם, מוכיחים א/נשים טרנסג'נדרים שגבולות המגדר הם נוזלים ואינם תלויי אנטומיה (באטלר, 2000; גרוס, 2005; West, 2000; Hird, 2002; Kessler & McKenna, 2000; Bullough, 2000; Zimmerman, 1987).

המונח טרנסג'נדר אוצר בתוכו מקבץ של זהויות מגדריות שמפריכות את הציפייה החברתית להלימה בין המין הביולוגי למגדר. במאמר זה אתייחס לשתי זהויות בלבד. האחת שייכת לאדם טרנסקסואל, קרי זכר או נקבה ביולוגיים שחשים הזדהות עזה עם המגדר הנגדי, ולפיכך אינם שלמים עם המין ועם תצורת הגוף הסותרים את תחושתם הפנימית. כדי להגשים את כמיהתם ולזכות בהופעה שמתיישבת עם זהותם, הם מאמצים סממנים חיצוניים

6 המונח מתייחס לכל אדם המקוטלג כחבר בקבוצה חברתית אחת ומצליח להיטמע היטב כחבר בקבוצה נגדית, למשל, יהודים שעוברים כגרמנים ארים או בני אדם ממוצא מעורב (colored) שעוברים כלבנים.

7 המטפורה לקוחה מדברי המשתתפים במחקר. א/נשים טרנסקסואלים מכונים מהגרים, משום שהם מבקשים להגר לארץ אחרת, המגדר הנגדי, ואלה המגדרים עצמם ג'נדרקוויר מכונים אזרחי כל העולם, משום שאינם קובעים את מקומם במגדר אחד בלבד.

הנקשרים תרבותית למגדר המועדף עליהם ונוקטים אמצעים מגוונים לעיצובו של הגוף שחסר להם, כטיפול הורמונלי או התערבות ניתוחית. ואף על פי כן, א/נשים טרנסקסואלים רבים נאלצים או בוחרים לעצור בשלב הקדם ניתוחי ומערבים סממנים אנטומיים של שני המינים (גרוס, 2005; זיו, 1999).⁸

הזהות השנייה היא של הג'נדרקוויר, כלומר זכר או נקבה ביולוגיים שאינם מזוהים במובהק עם קבוצת מגדר בלבדית ומערערים על עצם התפיסה של זהות אחידה ויציבה. הם עשויים לתפוס את מקומם בשני המגדרים בה בעת, אף לא באחד מהם או באמצע, ביניהם. עמדה זו באה לידי ביטוי בפרקטיקות גופניות ושיחניות שמשחקות בסממנים המוסכמים המכריזים על שייכות לאחד משני המינים, כפריטי לבוש ותספורת, או מטשטשות אותם, לעתים בעזרת טיפול הורמונלי או ניתוחי. במקרים רבים ג'נדרקווירים אינם מעוניינים לבצע פעולה רדיקלית ולשנות את גופם, והשימוש בסמני המין הדקדוקיים שלא בהוראתם הרגילה הופך לכלי מרכזי בידיהם להצגת המגדר (Bershtling, forthcoming).

החלוקה הסכמטית המתוארת כאן היא בחלקה טיפולוגיה של חברי הקהילה, אך אינה משקפת את מורכבותה של התופעה. שתי הזהויות הללו הן רק חלק קטן ממגוון רחב מאוד של זהויות שחוצות את גבולות המגדר. קצרה היריעה מלתאר את גוני הגוונים הדקים בהגדרות הזהות הקיימות ואת הגיוון אף בתוך כל אחת משתי הזהויות שצוינו. מכל מקום, המכנה המשותף של זהויות אלו הוא דחיית הנחת היסוד ההגמונית על התאמה בין המין הביולוגי ובין המגדר ואתגור המנגנונים החברתיים ההופכים את הגוף למהות טבעית שקודמת לתרבות (West & Zimmerman, 1987). לפיכך, כשא/נשים טרנסג'נדרים מעמידים במבחן את העדפתה של החברה המערבית לטרמיניזם ביולוגי על פני חיים של גיוון ובחירה, הם נידונים לשוליות ולביטויי אפליה, נידוי ואף אלימות, ובמקרים רבים נעדרים שפה משפטית שמסדירה את מעמדם החוקי והחברתי. פעילותם נתפסת כסוטה, לא מקובלת ובלתי מוסרית, ולעתים תכופות הם נאלצים להסתיר את נטיית לבם ולחיות בסתר (Ekins & King, 1997; MacKenzie, 1994).

הספרות מבליטה את השונות בין הזהויות הטרנסג'נדריות ומבחינה בין סוגים של קהילות: האחת כוללת על פי רוב נשים טרנסקסואליות (MTF) הבוחרות להתנהל בשוליה של החברה הכללית, חוגגות את אפשרויות הביטוי התיאטרליות של הקרוס־דרסינג ואת הפעילות המינית הנקשרת אליו ועוסקות לעתים קרובות בזנות. קבוצה זו אינה מאורגנת במובן הרשמי, מתגוררת בדרך כלל במרכזי הערים הגדולות ומתבססת על קשרי פנים אל פנים הנובעים מפעילותן המשותפת של חברותיה.

קהילה שנייה כוללת א/נשים טרנסג'נדרים המבקשים להתערות בחברה הכללית, אינם פורשים לשוליים ומתארגנים באופן שנחשב מהוגן סביב חוויותיהם הדומות, המוסתרות לעתים מעולמותיהם החברתיים האחרים. חברי קבוצה זו אינם מוגבלים לאזור גיאוגרפי מסוים ומתבססים במקרים רבים על תקשורת כתובה ועל יתרונות השימוש באינטרנט. אף שאינם נפגשים זה עם זה, רבים מהם חשים חלק מקהילה בעלת עניין משותף (Ekins & King, 1997). השותפות מולידה רפרטואר של אסטרטגיות פעולה המספקות מענה מסוים

8 גבר טרנסקסואל שנולד כנקבה נהוג לכנות בקיצור (female to male) FTM, ואישה טרנסקסואלית שנולדה כזכר – (male to female) MTF.

לנגזרותיה של תחושת האחרות, כגון דפוסי התמודדות מול המוסדות הבירוקרטיים, דרכים למצות את הזכויות הסוציאליות ולחלוק מידע רפואי, אופני השתלבות בשוק העבודה, מציאת בני זוג או הכרעה בסוגיית החשיפה של הזהות. השותפות אף מולידה טרמינולוגיה ייחודית המתנגדת ללשון שנחשבת תקנית (אנטי לשון) ומאופיינת במינוחים רבים וחדשים שמשתנים בתדירות גבוהה ואינם מוכרים למי שאינו נמנה עם חברי הקבוצה (Kulick, 1999; Wenger, 1998). קהילה שלישית, חדשה יחסית ורדיקלית יותר, עוסקת באקטיביזם ובפעילות פוליטית. קהילה זו פועלת לשינוי יחסי הכוחות החברתיים ולהגברת נראותם של חבריה, הקוראים תיגר על אושיות התרבות ההטרונורמטיבית ועל הזיקה השרירותית בין המין למגדר⁹.

בישראל, עד להופעתה של דנה אינטרנשיונל, יוצגה הקהילה הטרנסג'נדרית בדמותו של זלמן שושי, "נציגו המצחיק-עצוב, ספק מסוכן ספק אומלל, של עולם אפל ועלוב" (זיו, 1999, עמ' 401), שזוהה עם זנות, פלילים והפרעה נפשית. השימוש התקשורתי בשמו הכפול העיד על אי כיבוד זהותו הנשית הנבחרת ועל תפיסתו כיצור כלאיים. דנה אינטרנשיונל אמנם הפכה ייצוג זה על פיו, אך היא עדיין חשופה לעיסוק מתמיד של הציבור באישור נשיותה, שכמו נועד להפיג את האיום שטרנסקסואליות ובנוזלות מגדרית. ביטויים אחרים של זהויות טרנסג'נדריות, כמו גברים טרנסקסואלים (FTM) או ג'נדרקוויר, כמעט ואינם מוכרים בישראל, והם אפשרות תרבותית חדשה יחסית. כמו כן, במדרג ההיררכי של הקהילה הגאה בישראל, שהאסטרטגיה הפוליטית המרכזית שלה היא הבלטת דמיונה לחברה הסטרייטית, טרנסג'נדריות שויכה עד לאחרונה לשוליים הדחויים והמוקצים (שם) 10.

גם נציגיה דה פקטו של הקהילה באקדמיה, הלימודים ההומו-לסביים והתיאוריה הקווירית, מעניקים עדיפות לנטייה מינית על פני זהות מגדרית כאמצעי לאתגר את ההטרונורמטיביות (Bullough, 2000; Kulick, 1999). המונח קוויר נותר מעין מילת קוד לזהויות הומו-לסביות, והספרות נוטה לאגד ללא הבחנה בינו ובין א/נשים טרנסג'נדרים, למרות הגיוון בנטייתם המינית של טרנסג'נדרים (Bagemihl, 1997; Hausman, 2001; Hird, 2002; Stryker, 2004). כמו כן, בניגוד לתיאוריה הקווירית, העוסקת בפירוק של השיח ההטרונורמטיבי על ידי ניתוח טקסטים ספרותיים, היסטוריים, משפטיים ותרבותיים אחרים (גרוס וזיו, 2003), אני מבקשת להימנע מדיון ברמה המופשטת ולהעניק קדימות לדוברים ממשיים בהקשרים חברתיים פרטיקולריים, כדי לתפוס את מבחר הרבדים של השימוש בשפה (Cameron & Kulick, 2003).

9 כדוגמת קבוצת "טרנס במרכז" הפועלת במרכז הגאה בתל אביב (משגב, טרם פורסם).

10 מאז מאמרה של זיו (1999) לא נמצאו בספרות סימוכין עדכניים המורים על שינוי במעמדה של הקבוצה הטרנסג'נדרית בקרב הקהילה הגאה בישראל. ואף על פי כן, ניכרות תמורות הנובעות הן משינויים בעמדת הממסד ההגמוני כלפי הומוסקסואליות בכלל והן מפעילות אקטיביסטית של הקהילה הטרנסג'נדרית (על פי נורה גרינברג, בשיחה מ-3 בינואר 2012).

טרנסג'נדריות ושפה

שאלת השפה ותרומתה לתהליכי ההבניה והשימור של הסדר המגדרי נעשתה מרכזית בחשיבה הפמיניסטית על מגוון זרמיה. חשיבה זו דחתה את ההנחה שהשפה היא מערכת אוטונומית-ניטרלית או אמצעי מוסכם לפתרון בעיות תקשורת גרידא, ונסמכה בהקשר זה על הגותם של תיאורטיקנים בולטים מהפילוסופיה של הלשון (למשל, Austin, 1997; Bakhtin, 1981; Derrida, 1977; de Saussure, 1992; Whorf, 1956; Wittgenstein, 1953). כותבות וכותבים פמיניסטים האירו את כוחה של השפה לארגן את הפעילות המנטלית ולכונן סובייקט ממוגדר והמשיגו אותה כאתר של מאבק חברתי על משמעויות החוויה האנושית. מנקודת ראות זו, המערכת הלשונית היא פטריארכלית מיסודה, והמבנה הבינארי שלה ממצב את התצורות הדקדוקיות הנקביות במקום שני לתצורות הזכריות, הנטולות סימן אופייני מיוחד ונתפסות כדומיננטיות וניטרליות. המבנה הבינארי אף מסייע לכונן מציאות שמבליטה את השוני בין שני המגדרים, מציאות שבה המיניות ההטרנסקסואלית, המושתתת על משיכה בין ניגודים, היא ברירה יחידה וטבעית. השפה מבליעה אפוא שיפוט ערכי ודירוג היררכי; היא יוצקת משמעויות למושגים מין ומגדר, טוב ורע, מותר ואסור, נורמלי, אמיתי או טבעי, והיא דרכה של התרבות לקבוע מה תהא המציאות האחת והיחידה בעולם פורה ומרובה אפשרויות (איריגארי, 2003; Bucholtz & Hall, 1995; Butler, 1997; Cameron, 1998a, 1998b; Cameron & Kulick, 2003; Eckert & McConnell-Ginet, 2003; Kaplan, 1998; Spender, 1998).

חקר השפה והמגדר השתנה בד בכך עם השינויים שחלו בפרדיגמה הפמיניסטית, שעברה מגישת תפקידי המין (sex-role approach) לגישה הרואה במגדר פעולה פרפורמטיבית (performance). מחקרים חלוציים עסקו בחיפוש אחר תכונות מכלילות או מתאם בין קטגוריות דוברים ליחידות מילוליות (כגון gay' speak או women' talk) ולימדו על הבדלים בין לשונן של נשים לזו של גברים כפועל יוצא של תהליכי החברות והשליטה הפטריארכלית (Lakoff, 1975; Tannen, 1990). עבודות מוקדמות אלו התעלמו ממשתנים אחרים שעשויים להשפיע על השימוש בשפה, כמו אתניות או מעמד חברתי, והדגישו קונצנוס ואחידות בקרב כל קטגוריית דוברים. בכך חיזקו את התפיסה הדיכוטומית-מהותנית של תפקידי המין (Cameron, 1998a; Coates, 1996; Eckert & McConnell-Ginet, 2003). עבודות פמיניסטיות מאוחרות יותר דנו – בעקבות אוסטיין (Austin, 1997) וגופמן (Goffman, 1976) – בכוחה המבצע של הלשון ובפונקציות שהיא ממלאה בהקשרים חברתיים מגוונים. השפה נתפסה עתה כמעין ארגו כלים רטורי המשמש לחיקוי של זהויות נשיות או גבריות מדומיינות ואידיאליות; כאוסף של מבעים, אוצר מילים, טון דיבור, קצב או גובה קול המקושרים לאחד משני המינים ומבוצעים שוב ושוב על ידי הדוברים במהלך העשייה של המגדר (באטלר, 2000; West & Zimmerman, 1987).

על אף התמורות שחלו בחשיבה הפמיניסטית, פלח גדול מהספרות על השפה הטרנסג'נדרית נאחז עדיין בכתביהן של לאקוף (Lakoff, 1975) וטאנן (Tannen, 1990) כמקור הסמכות והידע בדבר אופני הדיבור של נשים וגברים ומנתח לאורם את לשונם של חברי הקהילה. כותבים טרנסג'נדרים, בלשנים או קלינאי תקשורת אף ממליצים לכל המעוניין לסגל אופני דיבור אלו כדי לעבור טוב יותר כגבר או כאישה (Kulick, 1999; Vera, 2000).

1997). "מחקרים בלשניים אחרים בוחנים את הזיקה בין הביצוע המילולי להבנייתן של זהויות קוויריות (Cameron & Kulick, 2003). מחקרים אלו, המוצבים במסגרת התיאוריה הקווירית, דנים בחלקה של השפה בהסדרת המגדר והמיניות או בפרקטיקות המילוליות שנוקטות קבוצות מודרות אל מול המבנים ההגמוניים ההטרו-נורמטיביים. הספרות בהקשר זה עוסקת למשל בניתוח לשונן של נשים בוצ'ות בספרות לסבית (Livia, 1995, 1997) או בבחינת הפרקטיקות המילוליות של היגרות (Hijras) דוברות הינדי בהודו (Hall & O'donovan, 1996) ושל יצאניות טרנסג'נדריות בצפון ברזיל (Borba & Ostermann, 1998; Kulick, 2007). פרקטיקות אלה כוללות בעיקר מניפולציה על כללי הדקדוק וסמני המין והמצאת מינוחים חדשים או מטבעות לשון, וממחישות שהשפה היא משאב בתהליך המיצוב של הזהות המגדרית ובמאבק של הקהילה על דמותה בחברה הרחבה (Borba & Ostermann, 2007; Hall & O'donovan, 1996; Kulick, 1998, 1999; Livia, 1995, 1997).

לעומת הספרות הנזכרת למעלה, אני בוחרת כאן להתיק את תשומת הלב מהפרקטיקות המילוליות של א/נשים טרנסג'נדרים אל הפרשנויות שהם נותנים לשפה הנכפית עליהם ומדוברת אליהם מן החוץ. פרשנויות אלו עשויות להשתנות לפי ההקשר שבו נאמרים הדברים ומאירות את האופנים שבהם השפה כובלת ומגבילה קבוצות חברתיות ייחודיות, ולחלופין הופכת למשאב מרכזי בתהליכי ההבניה של המגדר.

כמה הערות מתודולוגיות

כאמור, המאמר מבוסס על 16 ראיונות שנערכו עם עשרה א/נשים טרנסג'נדרים שאותרו בשני פורומים מקוונים של הקהילה. הראיונות נערכו בשני פרקי זמן שביניהם פער של כשנה וחצי. בשלב הראשון, מפתח היעדר היכרות קודמת עם חברי הקהילה ומתוך רצון לברור מדבריהם את מטרותיי, כלי המחקר שבחרתי היה ראיונות פתוחים (unstructured), שבהם התבקשו המראיינים לספר את סיפור חייהם. הסיפורים התמקדו בשאלת הזהות המגדרית והחלו על פי רוב בזיכרון הראשון של תחושות שטמנו בחובן מחשבה על אחרות. הסיפורים תיארו תהליך ארוך, רצוף עליות ומורדות, של קבלה, או לחלופין של דחיית התחושות הללו, שהמראיינים הרגישו שלא בחרו בהן. ההיסטוריה האישית כמו נחלקה לשניים, ועלילת הסיפור הובילה לרגע השיא, שבו נמצאה התווית המתאימה לתחושות האמורפיות. אחריו תוארו בפרוטרוט המפגשים החברתיים שסייעו בקבלת ההחלטה לנהל את חייהם על פי בחירתם, או שעייבו את ההחלטה, וכן חוויות הכוח והחולשה ותכנון צעדיהם לעתיד. בתום השיחות הראשונות הוסכם שיתקיים מפגש נוסף לכשינוסחו שאלות מחקר ברורות יותר.

11 למשל, ספרות זו מעודדת נשים טרנסקסואליות לפתח יכולת הקשבה, להימנע מהפרעה לדובר או מסגנון שיחה אגרסיבי, לדבר ברוך ולהרבות בחיוכים (Vera, 1997). מגמה זו מאששת את הטענה הפמיניסטית המוקדמת כלפי א/נשים טרנסקסואלים שהם נענים לסטריאוטיפים מגדריים, אינם מאתגרים את ההגמוניה הפטריארכלית ומחקים את הדוגמאות הקיצוניות והמגוחכות ביותר של התנהגות נשית או גברית (Raymond, 1980).

רוב המרואיינים עודכנו על שלבי ההתקדמות של עבודת המחקר והביעו שביעות רצון מההחלטה להתמקד בשפה העברית. לפיכך, כשביקשתי להיוועד שוב עם שישה מהם, יותר משנה לאחר ביצוע הראיונות הראשונים, לא נתקלתי בסירוב. את ששת המשתתפים בחרתי לפי זמינותם ולפי תמלילי השיחות עמם, שדרשו יותר מאחרים ביאור של סוגיית הלשון. בשלב זה, הראיונות היו מובנים למחצה (semi-structured) וכללו שאלות ישירות על השפה העברית בכמה תחומים: תחושות ומחשבות כלליות על כבליה של הלשון, פתרונות מילוליים שמפצים עליהם, שינויים באופני השימוש בשפה על פני זמן או לפי מצבים מסוימים, ותהליכי רכישה של מילים חדשות וכינויי שם.

עשרת המרואיינים היו בטווח גילים רחב, שנע בין 19 ל-54 שנים. מקצתם ניהלו את חייהם כרצונם ברבים, ואחרים שמרו את זהותם הטרנסג'נדרית בסוד. רוב המשתתפים (שבעה) היו רווקים ורווקות בשנות העשרים או השלושים המוקדמות לחייהם, אקדמאים, בעלי מקצועות חופשיים ובני המעמד הבינוני שהתגוררו במרכז הארץ.

שישה מהמשתתפים הודהו כטרנסקסואלים: ארבע נשים (MTF) ושני גברים (FTM). שניים ניהלו חיים כפולים ונמנעו לחלוטין מלחשוף את זהותם בפני בני משפחתם או במעגלים חברתיים אחרים. השאר יצאו מהארון באופן מלא או חלקי והחלו בתהליכי שינוי מין על ידי טיפול הורמונלי או ניתוחי.

ארבעה הגדירו את עצמם ג'נדרקוויר ולא קשרו את זהותם במובהק לאחד משני המגדרים המסורתיים. כל הארבעה לא הסתירו את זהותם מאחרים. לדבריהם, שאלת הזהות צצה ועלתה בגיל ההתבגרות, בד בבד עם ההתעוררות המינית והבחירה באובייקט התשוקה (בניגוד לטרנסקסואלים, שדיווחו על זיכרונות מוקדמים יותר של היעדר התאמה ומצוקה מגדרית עוד מגיל הילדות). כלומר, שאלת הזהות המגדרית בקבוצה זו נבעה בדרך כלל מהנטייה המינית, אך לעתים נטייה זו השתנתה לאחר ההחלטה על השיוך המגדרי. שני מרואיינים בקבוצה זו נקטו צעדים לשינוי הגוף באמצעים רפואיים.

למרות הבחירה שלא לברור את המשתתפים על פי תכונות אחרות מלבד זהותם המגדרית הנון-קונוונציונלית, נוצר בהדרגה מעין חתך ייחודי של בני אדם שאינם מייצגים בהכרח את כלל הזהויות הטרנסג'נדריות. כאמור, רוב המרואיינים היו בני המעמד הבינוני ובעלי תודעה פוליטית ותפסו את המחקר כהזדמנות ואף כשליחות מסוימת להגברת הנראות של הקהילה בחברה הרחבה. לפיכך אי אפשר להסיק מדבריהם שכך הם פני הדברים בקרב הקהילה כולה. המפגש עם הקהילה, אותה ישות זרה שלא נקשרה לחיי מעולם עד כה, אינו פשוט כלל. משתתפי המחקר ערערו על אחת החלוקות החברתיות היסודיות שעל ברכיהן חונכתי, אתגרו ללא הרף את הסכמות המגדריות שהבאתי מבית ולימדו אותי פרק חשוב בהלכות סובלנות. השיחות הראשונות ברשת היו מדאיגות, שכן לא הכרתי חלק גדול מהטרמינולוגיה שנשזרה בשיח הקבוצתי. אוצר המילים שלי כמו איבד מערכו, והוטל עליי ללמוד תחילה מינוחים רבים וחדשים כדי להבין מעט ולהתקרב. רוב המינוחים מיובאים מחוץ לישראל, ועל פי רוב אינם מוכרים למי שאינו נמנה עם חברי הקהילה. כמו כן, נדרשתי להיזהר בלשוני. פנייה חוזרת ליושבי הפורומים בלשון זכר ניטרלית כביכול, כנהוג במקומותינו, הובילה לטרוניות מיידיות. כשעברתי לשימוש בלשון נקבה, קמו ועלו טענות מהעבר השני. לפיכך סיגלתי לעצמי כתיבה בלשון המערבבת זכר ונקבה לשביעות רצונם של כל הצדדים. זאת ועוד, השאלה התמימה בשיחת הטלפון הראשונה: "איך את/ה רוצה שאפנה אליך/אלייך?"

התבררה כמוטעית. היה עליי לשים לב מלכתחילה לסמני המין שבהם השתמש המרואיין, לאמצעם ללא עוררין ולא ללכת שולל אחרי קולו של הדובר. בשלב המפגשים ניצבה בפניי משימה קשה עוד יותר: לנסות ולשוחח פנים אל פנים עם אדם שלא החל או לא הפץ בשינוי פיזי, ולפנות אליו בכינוי הגוף המועדף עליו, גם כשהוא הפוך לגמרי מסדרי העולם שלי. התחושה הייתה שיחסי הכוחות אינם סטטיים, ולעתים כשאדם זר נכנס לקהילה לא מוכרת, מערך הכוחות עשוי להתארגן מחדש בן רגע. הנה, הרי אני עוברת חניכה, וכאורחת מן החוץ אני מודרכת בדבר השימוש הנכון בשפה ובטרמינולוגיה המקובלת על בני הבית. ניסיון זה הדגים שקבוצות דוברות מודרות חברתית הן רגישות ומודעות לכוחה האסטרטגי של השפה בכינון זהותן יותר מקבוצות בעלות כוח יחסי, הנתפסות לכאורה כניטרליות (Johnstone, 2000).

חשוב לציין שפרק הזמן שעבר בין ריאיון אחד למשנהו אפשר לי להיחשף לתמורות שחלו אצל המרואיינים בהגדרה העצמית או בקבוצת ההשתייכות החברתית. בד בבד עם השינויים הפיזיים הבולטים שעברו על כמה מהמשתתפים, למשל הנמכת הקול או צמיחת החזה בסיועם של טיפולים רפואיים, תוארו בפניי גם שינויים במושאי התשוקה המינית, במידת חשיפת הזוהות בפני אחרים, בתפיסת העצמי או בכינויו בשם. המשתתפים הדגימו שהזוהות נזילה, נתונה להתפתחות מתמדת ונוטה לריבוי מיקומים. יתרה מזאת, הם המחישו את הקשר הדינמי בין מין, מגדר ומיניות, וכפועל יוצא את הגישה המשתנה לאופני ההבעה שלהם או לדרכי הפנייה אליהם. לכן חשוב לסייג ולומר שהדברים המובאים מפי המשתתפים נכונים לפרק זמן קצר ומצומצם בלבד, לא יותר. ייתכן שבעקבות השינויים התכופים, כמה מהם לא ימצאו עוד את מקומם בדברים שסיפרו אז, בעת עריכת המחקר.

השפה כאישור יציאה

והדבר שהכי הדהים אותי שם [...] נראיתי גבר, זאת אומרת אי אפשר היה לדמיין משהו אחר. וכולם פנו אליי כנקבה. אני אמרתי שאני טרנסקסואלית, זהו! מה זה משנה איך אני נראית. אני מרגישה אישה, אז פונים אליי כנקבה. וזה היה בעיניי משהו באמת מדהים. והבנתי שזאת הנקודה שאני באמת יוצאת מהארון, כי כל העשרים שיושבות פה, וגם כל מי שהסתכל מסביב, מבין שאני טרנסקסואלית. ופתאום נהייתי מאוד מודעת לעצמי. רגע, איך לשבת? איך לשים את הידיים על השולחן? איך לדבר? זה דברים שלא חשבתי שאני אחשוב עליהם (נעמי).¹²

נעמי, סטודנטית¹³ בת 27 ממרכז הארץ שנולדה זכר, מתארת את המפגש הראשון פנים אל פנים עם קבוצה של נשים טרנסקסואליות שהכירה דרך האינטרנט. המפגש התקיים שנים אחדות לפני הריאיון, כשנעמי עוד הייתה עמוק בתוך הארון ולא החלה בשינוי פיזי כלשהו. לבית הקפה בתל אביב הגיעה אז עם חששות כבדים ו"עם התספורת הקצוצה, החולצה עם

12 שמותיהם של כל המרואיינים בדוים.

13 כל המרואיינים מצוטטים ומתוארים בלשון נקבה או זכר לפי בחירתם האישית.

הצווארון והמכנסיים המחויטים שלי", התלבושת שעטתה בלית ברירה כשניסתה "לחקות את הבנים סביבי" במשך שנים ארוכות.

לדברי נעמי, הייתה זו הפעם הראשונה שבה הצהירה בפומבי על זהותה המגדרית, והמפגש העיד יותר מכול שהכמיהה להיות לאישה היא בגדר האפשר. אף לא אחת מעשרים הנשים שהיו שם לא התאימה לארכיטיפ המדאיג כל כך של הטרנסקסואלית הנזרקה מן הבית ופונה לזנות כדי לממן את הטיפולים הרפואיים לעיצוב המין. יתרה מזאת, הן עברו בהצלחה: איש לא חשד, ו"אף אחד לא הסתכל עליהן ועליי במבטים מוזרים, לא קילל או הצביע באצבע". נקודת מפנה זו, בשילוב הפנייה אליה בלשון נקבה, הניעו אותה לפעולה ושימוש, על פי עדותה, וזו ליציאתה מהארון.

למרות חזותה הגברית באותה העת, הנוכחות פנו לנעמי בלשון נקבה. מבחינתן היא מרגישה אישה, ולפיכך מסומנת כמקובל בעברית. המחווה הזאת אמנם נועדה להורות על סולידריות ועל ההכרה והקבלה של רגשותיה ללא תנאי, אך היא גם מפחיתה מחשיבותו של הגוף הגברי הנוכח, וכמו מעניקה לו מקום משני וטפל בלבד. לשון הפנייה הבלתי קוהרנטית לשומע מן הצד פורמת את הקשר האידיאולוגי בין שפה לביולוגיה וחותרת תחת הדרישה להתאמה בין הגוף, המין או המופע הפיזי לבין המגדר (West & Zimmerman, 1987). לפיכך היא מאשרת את תפיסתה העצמית של נעמי, שאינה נובעת עוד רק מתצורתו של הגוף.

עם זאת, לפי עדותה של נעמי, הגוף נותר שם במלוא הדרו, כי פתאום נעשתה ערה לתנועות ולמחוות הפיזיות והלשוניות שנדרשו ממנה בתהליך הוצאתה לאור ומיסודה של הזהות. עתה היה עליה לזנוח את ההרגלים החקייניים שסיגלה לעצמה כשניסתה להידמות לבנים, ולתת ל"אני האמיתי שלי" לבקוע, בעוד היא בוחנת מחדש את שפת הגוף וגבולותיו, את טון הדיבור או את בחירת המילים, הממחישים את הפרפורמטיביות של המגדר ואת חלקו בעיצוב הגוף (באטלר, 2000).

חוויה דומה מתאר בני, גבר טרנסקסואל בן 28 שנולד נקבה, לאחר שחברה קרובה פנתה אליו לראשונה בלשון זכר, עוד בטרם גיבש את הגדרתו העצמית ונתן שם לתחושותיו. לדברי בני, "דווקא הפנייה המגדרית הזאת היא אחד הדברים שהובילו אותי לחשוב שאני טרנס". הידידה התאימה את כינוי הגוף לרגשות שתיאר בפניה בגמישות ראויה לציון ולמרות נתוני הפיזיים. המחווה הדקדוקית הזאת, שנעשתה בלא בקשה מפורשת מצדו, זכורה לו כנקודת מפנה בהיסטוריה האישית, שזירזה את התהליך הארוך של ההתבוננות פנימה ושל חקירת הזהות המגדרית.

כמו נעמי ובני, עמיר, סטודנט בן 21 שנולד נקבה, מתעכב בסיפור החיים על נקודת הזמן שבה למד על האפשרות להימען ולשוחח בלשון זכר. עד לפני שנים אחדות הזדהה כחבר בקהילה הלסבית, אך לאחר תהיות נוספות בדבר זהותו מצא לעצמו מקום בטוח ונכון יותר, מקום באמצע, בין שני המגדרים הנתונים לנו. הוא אינו גבר כמו שאינו אישה, והוא משתמש בשפה ככלי מרכזי לבטא את זהותו הג'נדרקוורית:

מ' הראתה לי בפעם הראשונה שיש אפשרות כזו, שבנות ידברו בלשון זכר, לא בגלל שהן טרנסיות; כי ככה טוב להן, זה נותן להן כוח. נראה לי כמו לגלות משהו חדש, שמתאים לי, נכון לי, גורם לי להרגיש טוב עם עצמי. זאת נקודה משמעותית, לדבר

בלשון זכר היה כיף. כמו לעבור לבית הזה. זה היה מקום בטוח, מקום שאני יכול להיות בו מה שאני. סוג של איזון בין החוץ לפני. מקום יותר מוגן, של אנשים שאוהבים אותי, מכירים אותי ומכירים בי. זה היה המקום של לשון זכר.

עמיר משווה בשפתו המטפורית בין כינוי הגוף הנכון ובין בית אידילי, מקום מוגן ומלא באהבה המאפשר להסיר מסכות, להיות כן ולהירגע מהחוץ הסוער. החוץ במקרה הזה הוא הגוף הנקבי המכריז על המגדר, ולפיכך אינו הולם את תחושותיו הפנימיות של עמיר. לשון זכר אפשרה לאזן מעט את הפער בין השניים, ורגע הגילוי שימש, לדברי עמיר, וזו להתרחקותו מהקהילה הלסבית ולמציאת מקומו כאדם טרנסג'נדר.

שלושת המשתתפים מדגימים כאן את יתרונותיו של המבנה הדקדוקי הבינארי של העברית, הנובעים מההבחנה בין המינים בגוף שני (נוכח/ת). הפנייה הנכונה אל האדם הטרנסג'נדר, שנעשתה כאן על ידי חברים קרובים שהביעו אהדה כלפיו, ממלאה בהקשר זה שלוש פונקציות עיקריות: היא מפחיתה מחשיבות הגוף הנוכח, מאששת את הזהות המגדרית ומשמשת וזו ליציאה מהארון. פנייה בלשון זכר אל בני למשל דוחקת (גם אם זמנית בלבד) את משמעויותיו החברתיות של המין הנקבי שלו. הגוף מאבד לפתע מחשיבותו, והלשון כמו מלכדת בינו ובין האני ומסייעת לחשוף את האמת על הזהות. ללשון יש אפוא אפקט ביצועי; היא פותחת בפני המשתתפים אפשרויות חדשות, מדרבנת לפעולה ומאיצה את כירור גבולות העצמי ואת התווייתם. בה בעת, המודעות כמו מחזירה לגוף את כוחו כשהיא מעוררת – כמו אצל נעמי ובני – צורך לחולל בו שינוי ולהתאימו לנורמות ההגמוניות של המגדר.

לשון הדיסוננס

האתגר שמציבה לשון הפנייה בפני הקהרנטיות שבין המין למגדר זוכה לכמה פרשנויות של משתתפי המחקר. פרשנויות אלו עשויות להשתנות במרחבים שונים ולפי הזהויות הטרנסג'נדריות הרבגוניות, שמקצתן מבקשות לשמר את ההלימה בין המין למגדר ואחרות שואפות לחתור תחתיה. א/נשים טרנסקסואלים, שמשותקים ללכידות בין הגוף הפיזי ובין תחושת האני, חשים שלא בנוח עם לשון הפורעת את הסדר הנתון ומגבירה את הדיסוננס בין השניים, דיסוננס שמתקיים מלכתחילה בהווייתם. בלשונה של נעמי:

היה בזה דווקא משהו לא נעים בהתחלה, כי... כי אני נראית בן. זה היה ברור שזה משחק תפקידים. כי ודאי שהן לא רואות אותי כאישה. כל מי שיפנה אליי בנקבה ויראה גבר מולו, אז הוא משחק איזושהו משחק, שכן אני לא רוצה להיתפס כמשחק, כתחפושת. אני רוצה שאנשים יראו בי מה שאני רוצה בעצמי, לא משהו מלאכותי.

עם תחושת הרווחה שנבעה מלשון הפנייה של חברותיה, נעמי מוסיפה ומתארת באותה הנשימה גם את אי הנחת שהיא עוררה. הפנייה כמו הייתה תזכורת לא נעימה לקיים והנכיתה גם אצל האחרות את הפער הגדול בין גופה הממשי ובין המגדר שיוחס לו באמצעות השפה. נעמי אמנם מרגישה אישה, אך התחושה אינה שלמה כל עוד הגוף מורה אחרת. לפיכך לא

ציפתה בשלב זה לפנייה בלשון נקבה, וזו נתפסה בעיניה כמשחק בלתי מהימן, ממהר מדי, שהופך אותה לדמות גרוטסקית, לא אותנטית ומנוגדת לתפיסתה העצמית. כך הרגישה גם נורית, אישה טרנסקסואלית בת 38:

לפני היציאה מהארון, השפה הרשמית שלי הייתה זכר, והרגשתי אתה נכון וטבעי במונחים של תקשורת עם אנשים. בהתחלה כשנראיתי כמו בן, כל אמירה כזאת [בלשון נקבה] סימלה לי אמת לא נעימה, וזה פגע. בהמשך היה לי מין קטע כזה, שמי שפנה אליי בלשון זכר אמר את האמת, ומי שפנה אליי בלשון נקבה עבד עליי או כיבד אותי אקסטרה.

נורית, כנעמי, אינה מבקשת להפר את הכללים הדקדוקיים ולתבוע מבני שיחה שידברו עמה בלשון נקבה מתוקף זהותה המגדרית. למרות מאווייה, הגוף הזכרי הבולט, שאי אפשר להתעלם ממנו, ראוי בעיניה ללשון הפנייה התקנית והטבעית המסמלת אמת כלשהי ואינה הופכת סדרי עולם. מבחינתה, כל עוד לא נקטה צעדים של ממש לשינוי הגוף, כלקייחת הורמונים או "טיפוח עצמי", השפה של החוץ אינה יכולה להתחלף. נורית מקבלת על עצמה את תנאי הלשון, שהיא החוק החברתי המורה מי יכול לדבר ואיך. לפיכך, כמו רבים אחרים, היא נמענת או מעזה לשוחח בלשון הפוכה רק בחלונות זמן גנובים, בפינות בטוחות כרשת האינטרנט, בפורומים בעלי עניין משותף או בבלוגים, שם הגוף נעדר ו"שם אין קונפליקטים או דיסוננסים וזה לא מקובע לפנים או לפרצוף שנראו אצלי אחרת".

בניגוד למרואיינים הטרנסקסואלים, מרואיינים שמגדירים עצמם ג'נדרקוויר מתנערים מחובת השימור של כללי השיח ההגמוניים ואינם נרתעים משימוש בלשון שמחדדת את הדיסוננס בין המין למגדר. בסיועו של כינוי הגוף המנוגד לביולוגיה הם משבשים את הקשר הקוהרנטי וההכרחי בין הגוף ובין הזהות המגדרית ומלמדים על תנועה לא מחייבת בין השניים. כך למשל אמר לי עמיר על שיחת הטלפון הראשונה שלנו: "אבל נגיד ששאלת אותי בטלפון איך לדבר אתי, אז התעצבנתי. כי יש לי קול של בת וזה בלבל אותך, ואז דווקא אני רוצה שידברו אתי ככן. זה מין נקיטת עמדה, זה מאתגר את הסביבה".

עמיר כאמור אינו מזדהה כגבר או כאישה ומשתמש בפרקטיקות גופניות שמטשטשות את השייכות לאחת משתי הקטגוריות. הוא קצוץ שיער ועשוי להתהלך כשחזהו קשור (binding) והוא "חמוש" בחצאית, או לחלופין לצרף למכנסיו מעין חבילה (packing), המדמה איבר מין זכרי, ולהיות עם חזה נשי שאינו קשור. בשיחתנו הטלפונית הראשונה, טרם החל ליטול טסטוסטרון, קולו הגבוה הסגיר את מינו הביולוגי. כשהתבלבלתי, דרש שאפנה אליו בלשון זכר, כמחאה על הנטייה לקשור באופן מכני ובלא מחשבה תחילה בין הגוף למגדר. המהלך המילולי החתרני של עמיר, כמו המופע הגופני, יוצר דיסוננס אצל הדובר ומשמש כלי חינוכי שנועד להורות לסביבותיו על קיומן של אפשרויות מגדריות נוספות. לשון הפנייה ההפוכה ממקמת אותו בעמדת מורד ומשמשת מקור כוח, מרכיב אקטיביסטי פוליטי ואמצעי מרכזי לגילויי התרסה והתנגדות כלפי ההרגלים החברתיים. אך לדבריו, המפגש בין האני המורכב ובין העולם החיצון מעייף מאוד, כי "אני צריך להיאבק על זה כל הזמן בגלל השפה", שפה שמאלצת לתקן ללא הרף את אלה שאינם משלימים עם בחירותיו או שאינם מבינים אותן.

מורכבות דומה עולה מסיפורו של ליטל, בן 27. ליטל נולד נקבה, אך המגדר שלו "נזיל יותר מהגדררש". כמו עמיר, הוא אינו מזדהה עם "החלוקה הגסה" לבנים ולבנות ואינו מוצא את מקומו במובהק באחת משתי הקטגוריות. לפעמים הוא בן, לפעמים בת, לפעמים דראג קווין, והרבה פעמים "אני סתם שם, אני פשוט אני". בשנות העשרה לחייו, כשבחן את העדפותיו המיניות, למד שכל המגדרים מוצאים חן בעיניו ושהוא אינו מעוניין לפסול אף אחת מהאפשרויות. לנשים הוא נמשך כאישה, אך התהיות החלו כשחש הזדהות עם אנשים הומוסקסואלים ומשיכה לגברים "נשיים" מתוך זהות של בן. כל אחת משתי הקטגוריות – בת או בן – זוכה לקבל מליטל סל של תכונות ייחודיות שהן רק שלו ואינן מתיישבות בהכרח עם מערכיה של החלוקה החברתית. הבת שהוא "אסרטיבית וטובה בשיפוצים", והבן שהוא מתאפר, נועל נעלי עקב נוצצות, חובש פאה סגולה ומושח את ציפורניו בלק. ליטל מכנה את המהלך הפרפורמטיבי הזה "בת לבן לבת" או "לשם ובחזרה".¹⁴ במקרים אחרים, אחד מביטוייה של הזהות עשוי לכלול את השימוש הסלקטיבי והמכוון בלשון זכר, המסייעת לו להגשים את "הדברים האלה שבתוכי" ולהיחוות על ידי אחרים "לא סתם כבת":

יש לי משהו יותר חזק, יותר חשוב להראות לעולם, להגיד לעולם. זה עוזר לי להתמודד עם זה שהגוף לא תואם בדיוק את איך שבא לי שזה יהיה. זאת הרגשה שיש לי מקום בעולם והוא חשוב. מגיע לי להיות פה. ואני דוגמה פיזית לעוד אופציה, וזה טוב אופציות. אני אוהבת אופציות, ואנשים לא מכירים את האופציה. אז אם משהו יראה אותי ויגיד: "היי, תראו עוד אופציה!" וזה יפתח משהו בראש, זה משהו שעושה טוב, זה חופש.

הפנייה בכינוי הגוף שלא בהוראתו הרגילה אומרת משהו לעולם, והדיסוננס שהיא יוצרת באוזני השומע או הדובר הרואה לפניו אישה, הופך את ליטל למעין שליח בעל בשורה. כך ליטל ממחיש לאחרים את האפשרויות הנוספות ופותח פתח למחשבה, ליצירתיות ולחופש נטול מגבלות חברתיות, מילוליות או פיזיות. ליטל יוצא אף הוא נשכר מכך. מאחר שהוא אינו מעוניין לשנות את מינו, לשון זכר היא הכלי האחד העומד לרשותו שכמו מוסיף נופך לגוף החסר ומצמצם מעט את הפער בינו ובין זהותו. פנייה נכונה מעניקה לו לגיטימציה ומקום בעולם, שכן הדובר כמו הוגה את שמו האמיתי ולא את הכינוי הקודם שאינו אוהב כלל.

אם כן, משתתפי המחקר תיארו פונקציה נוספת שממלאה הפנייה הנכונה בלשון זכר או נקבה: הפנייה מבליטה, ובה בעת מצמצמת, את הפער בין הגוף ובין הזהות המגדרית, מפרה את כללי מערכת המין הדקדוקי, ועל כן מעוררת דיסוננס. עבור א/נשים טרנסקסואלים, שבדרך כלל אינם מבקשים לחרוג מן השורות, הבלטת הפער על ידי הלשון נתפסת כאקט מלאכותי, לא טבעי, כלומר יחסם אל סמני המין משתנה לפי יכולתם לעבור באמינות למגדר המועדף. לעומת זאת, בעיני המרוויגים שהגדירו עצמם ג'נדרקוויר, הדיסוננס המילולי הוא יתרון דווקא, מקור כוח שמסמל את קיומן של מבחר אפשרויות מגדריות. כך, הזיקה

14 לקוח משמו של הספר ההוביט או לשם ובחזרה של ג'רר טולקין. הספר ושמו מתארים את מסעם הארוך של גיבורי הסיפור ואת השינוי שחל בכל אחד מהם ובמקום מוצאם.

של המשתתפים ללשון הפנייה היא מגוונת ועשויה להשתנות לפי הזהויות הטרגנסג'נדריות הרבגוניות הנעות על הרצף שבין שימור ההגדרות הקונפורמיות של המין והמגדר ובין הניסיונות לפרוע את כל החוקים.

השפה כאישור מעבר

כשאני מרגיש שאני עובר חיצונית טוב כגבר, ופתאום פונים אליי בלשון נקבה, זה מרגיש לי ממש כמו חוסר שליטה, זה גם מרגיש מאוד אבסורדי ולא נעים [...]. כשפונים אליי בלשון נקבה אני מרגיש את שיא הדיכוי של החברה. שאין בזה שום היגיון, שאני בתוך כלא, שזו סוג של בדיחה. זאת תחושת חוסר התאמה וחיבור שאפשר גם להרגיש לגבי תחומים אחרים, בכל פעם שאדם מרגיש שהוא בעל תכונה X ומתייחסים אליו כ-Y. מדובר סך הכול בשיקוף של אנשים, ועדיין לשיקוף יש השלכה על בניית האישיות, וזה לא מסתדר, זו תחושה שלא מבינים אותך, שלא מכבדים אותך בצורה בסיסית (בני).

בני, שהוא כאמור גבר טרנסקסואל בן 28, מדגים שתי משמעויות שמייחסים המשתתפים לשפה של החוץ: האחת, לשון הפנייה בעברית משקפת את האופן שבו נתפס גופו של בני בעיני הסביבה. במקרה הטוב, היא עשויה לשמש אישור מעבר שמתקף את גבריותו, גבריות שמוערכת כתולדה של תצורת הגוף. במקרה הרע – כשהדובר מכריז "את בת!" – עלולה הלשון למוטט בן רגע את מגדל הקלפים שהעז בני להקים לעצמו בצעדים מדודים. המשמעות השנייה, הקשורה לקודמתה, היא הכוח הביצועי של השפה, שכמו מעצב את המין והמגדר בניגוד לרצונו של בני ומוכיח לו שהם כפופים להגדרות השיח החיצוני, בבחינת עניין ציבורי ולא פרטי (באטלר, 2001; Butler, 2001).

בני מתאר את התלות בשפה של החוץ לתיקוף זהותו. למרות הביטחון היחסי בזהותו המגדרית, כל עוד אינו ממוען על ידי אחרים בלשון זכר, ההכרה של הסביבה בגבריותו אינה מושלמת. לעברית יש אפוא חלק מכריע בתהליך ייחוס המגדר ובסימונם של הגוף והזהות כזכר או כנקבה, והיא מיידעת את בני ללא הרף כיצד הוא נתפס בעיני הדובר. למרות המאמצים שהשקיע כדי לעבור לקבוצת הגברים, כמו התספורת הקצרה, פריטי הלבוש שנבחרו בקפידה או מחוות הגוף, הוא נתון לחסדיהם של בני שיחו, ההופכים אותו במחי פנייה שגויה לאסיר מדוכא, שמאחר שאינו מציית לחוקים, נשללים ממנו הכבוד וחופש התנועה. ללשון הפנייה יש כאן כוח השווה בערכו לשינוי הפיזי, והיא משלימה אותו.

יותם, גבר טרנסקסואל בן 30, החל בתהליך שינוי המין שנים אחדות קודם לפגישתנו. הוא עבר ניתוח עליון להשטחת החזה והחל להזריק טסטוסטרון בקביעות. הורמון המין הזכרי הביא להפסקת המחזור החודשי, להתעבות הקול, לצמיחה של שיער פנים, להקרחת ולשינוי מבנה הגוף. הוא מעיד כי ככל שהשינוי הפיזי ניכר יותר, והגוף החל מתלכד עם האני, הצליח לעמוד בדרישותיהן של הסכמות המגדריות והקל על אחרים בסביבותיו לפנות אליו בכינוי הגוף הנכון עבורו. אך בתחילת התהליך, כשעוד זכה לפניות בלשון נקבה, התגבר אצל יותם חוסר היכולת להמשיך ולהימען בשפה המנוגדת לזהותו: "ברגע שהתחיל התהליך,

אז פתאום לפנות אליי בלשון נקבה היה פשוט לא נכון, כאילו להפוך אותי לבת בחזרה. זה מרגיש כאילו מישהו מתעקש בדיבור אליי להפוך אותי לבת".

מאחר שבני ויותם מבצעים מהפך גופני וחיצוני, אך זהותם המגדרית נותרת בעינה, הם נזקקים לאישורו של החוץ בדבר כושרם לעבור כגברים. לכן כל פנייה שגויה מציקה יותר מאי פעם ומאיימת על יכולתם לשמר את הקטלוג שבו הם מעוניינים. אך לשון הדיבור איננה רק מראה המשקפת את בבואתם בעיני אחרים; למרות מאווייהם ובניגוד לרצונם, היא כמו מתעקשת להמיר את זהותם לרכיב קוהרנטי שעולה בקנה אחד עם התבניות האידיאולוגיות ההטרסקסואליות שהיא מכוננת. לשון נקבה כמו הופכת את בני Y, לדמות שאינו מזדהה עמה, ובכוחה הסימבולי לעצב מחדש את גופו של יותם ולהופכו חזרה לבת שהיה קודם, לפני שהתחיל את השינוי הפיזי. הפנייה בלשון נקבה גורמת להם לאבד חלק מזהותם ואת המקום שנאבקו להשיג לעצמם בעולם.

הזיקה אל המעידות המילוליות של החוץ אינה סטטית ועשויה להשתנות על פני זמן ולפי ההקשר שבו מתנהלת השיחה. היא תלויה במידת הביטחון האישי שנצבר בהדרגה ובזהירות החברתיות הנוספות של האדם הטרנסג'נדר. מאחר שרוב משתתפי המחקר גדלו כאמור במשפחה ממעמד בינוני, הם זכו במידה של תמיכה והצליחו להחזיק בעמדתם הכלכלית והמקצועית למרות הקשיים. לכן זוהי קבוצה בעלת כוח יחסי שאינה מייצגת, כאמור, חברים אחרים בקהילה. במרחבים בטוחים, לאחר שהמרוויינים עברו כברת דרך, זכו להכרה והשלימו במידה רבה עם זהותם ועם גופם, לשון הפנייה השגויה אינה מאיימת כבעבר ואינה מעמידה בסכנה את יסודות המבנה שבנו לעצמם. כך למשל אומרת נורית:

בהתחלת התהליך, בכל פעם שפנו אליי כגבר זה איים עליי, כי חשבת שרואים בי גבר ושאני נכשלת, ועל מי אני בכלל עובדת. הייתי חשופה בצריח, בלי מנגנוני הגנה. בהמשך הדרך, ככל שהפנמתי יותר את הרעיון שאני מי שאני ואני מרגישה בנוח בבית החדש, אני פחות... יש לי סבלנות לתהליך ההסתגלות שאחרים צריכים לעבור, בניגוד ללפני שנה שתהליך ההסתגלות היה שלי. זאת אומרת שאם פעם מישהו התבלבל בתקופה שאני צריכה להסתגל, זה מיד נעשה אישי שלי. היום אני מבינה שלאחר יש בעיה, ואני אתן לו את כל הזמן שבעולם, כי זה כבר לא מאיים עליי, זה קשור לזמן טיסה. כל יום אני מניחה לבנה, ובסוף יש בית, בסוף יש אפילו גג, ואז כשיורד גשם זה לא נוזל על הראש.

בניגוד לבני, המנהל חיים כפולים ולא יצא עדיין מהארון, או יותם, המתאר את חוויותיו בתחילת התהליך, נורית, יועצת ארגונית בת 38, חיה בשנתיים האחרונות כאישה לכל דבר. שפתה הוחלפה לגמרי לנקבה גם במעוזות האחרונים, כמו מקום העבודה ובקרב המשפחה, היא נוטלת הורמונים בסדירות, ואף קבעה מועד לניתוח תחתון. לדבריה, יחסה השלילי לפניות בזכר התמתן, והיא אינה זקוקה בשלב זה לאישורו המילולי של החוץ. כמו עמיר, היא משתמשת במטפורת הבית ומשווה בין התהליך הפנימי והחיצוני שעברה ובין הקמתו של מבנה חדש, שמעניק לה בהדרגה ביטחון וקורת גג שמגינים עליה מפני לשונם של אחרים. המשמעויות המיוחסות למעידות המילוליות תלויות גם בזהותם של הדוברים. לעתים, אם הנמענים מקבלים את הרושם שהאחרים מקשיבים ומשתדלים להבין ולכבד את זהותם,

סמני המין של השפה מאבדים מעט מכוחם, זוכים למעמד משני והופכים למעין רעשי רקע שאינם מאיימים עוד על יכולת המעבר. במקרים אלו, הלשון נתפסת כגינונים סמליים בלבד שאינם מאפילים על הניסיון הכן שמאחוריהם. גישה סלחנית זו מופנית גם כלפי בני המשפחה הקרובה, שעל פי המשתתפים, חווים קושי רב מפאת אופיו הרגשי והמורכב של הקשר ביניהם. הרי הבן או הבת כמו הפכו לזרים המבקשים לשנות את מה שנתפס כמהות או כרכיב יסודי שאינו ניתן לשינוי.

לחלופין, בהקשרים שיחניים נטולי ביטחון, היחס לפנייה לא נכונה אינו סלחני או מתון. קשר זוגי או מיני למשל הוא לא מקום מוגן לרוב משתתפי המחקר, בגלל החשש מחשיפה ומדחיייה ועל רקע ניסיונות קודמים בלתי מספקים. בנסיבות אלו מתערב במשוואה של מין ומגדר משתנה שלישי, מושא התשוקה. כל אחד מרכיבי המשוואה המשולשת מוצג על ידי השיח כנובע מקודמו ביחס ישר, קבוע ועמיד לאורך זמן שבאטלר (2000) מכנה "הפיקציה של הקוהרנטיות ההטרנסקסואלית". לפיכך, מעידה מילולית של מושא התשוקה היא בעלת משמעות כפולה: האחת, היא מכוננת את הנמען כבעל גוף המנוגד לזהותו, והשנייה, היא פוסלת אותו כמועמד טבעי להמשך קשר אינטימי, כמו שמתאר בני:

כשאני רואה נשים שמוצאות חן בעיניי, אני רואה עצמי כגבר שמעוניין באישה, וכמוכן שבאותו רגע נוצרת השתוקקות מסוימת. במצב כזה, אין נפילה קשה יותר מאשר לשמוע לשון נקבה, כי המסר מבחינתי הוא שהאישה כרגע רואה בי אישה, כלומר מבחינתה אין שום פוטנציאל, אני בכלל לא מועמד, כאילו נוצר מחסום בלתי עביר.

הדוברת מסמנת בכינוי הגוף את מינו של בני, הנסתר מן העין, כנקבי. לכן, על פי חוקי השיח ההטרנסקסואלי שהוטבעו היטב בקרב השניים, בני והדוברת הן "נשים", ולבטח תשוקתן מופנית לגברים. אך מאחר שבני מעיד על משיכתו לנשים הטרנסקסואליות בלבד, הרואות בו גבר לכל דבר, הוא מאבד בכל פעם מחדש, בעזרת השפה והגוף "שאינו מתקבל על הדעת", את האפשרות לקשר זוגי. גם ליטל מוצא את לשון הפנייה חשובה במיוחד בקשר זוגי דווקא:

בסקס, אם אני רוצה להיות בקטע של בן שם, אז אני בדרך כלל מוחה לגבי איזה ג'נדר מדברים אליי, בגלל שמעטים האנשים שהתייחסו אליי כמו שאני חווה את עצמי בהקשר הזה [סקס הומואי]. זה מאוד פגיע אצלי, כי זה הרבה חוויות שליליות. אז כדי לוודא שאני בטוחה, אני רוצה שידברו אליי בלשון זכר. אני רוצה לוודא שבאמת חווים אותי כמו שאני רוצה. כדי לבוא לסיטואציה ולהגיד כן, אני בן, אני הומו, ותקבלו אותי ככה, ולא להיות בהתגוננות, אני רוצה את גינוני הטקס. בגלל שהמקום פחות בטוח אז זה חשוב לי מאוד. כמה חוויות חיוביות ואני אותר על זה גם. השפה נותנת לי עוד ערבויות שאני במקום בטוח. אני צריכה בסיטואציות כאלה כמה שיותר תוקף. במקומות אחרים אני יכולה לתת לעצמי את זה, אני חווה את עצמי כמו שאני רוצה וזה בסדר, זה פחות מטריד אותי. זה שאנשים אחרים ישתמשו בגינוני הטקס, בשפה הנכונה, מחייב אותם לקחת עמדה ומחייב אותם להיות מודעים למה שאני. מחייב אותם להגיד: "כן, זה המגדר שלך, אנחנו עומדים מאחורי זה". דיבור יש בו התחייבות מסוימת. להמליל משהו הופך את זה ליותר קונקרטי.

ליטל כאמור נמשך לנשים "מתוך זהות של בת" ולגברים "מתוך זהות של בן". אך מפאת נוכחותו של הגוף החסר, הגלוי יותר בהקשר המיני, התשוקה לקשר הומוסקסואלי מובילה לניסיונות כושלים ולהיעדר ביטחון. השותפים הפוטנציאליים לאקט המיני, בדרך כלל גברים הטרוסקסואלים, רואים בליטל כנהוג את האישה הנחדרת, אך זו מנוגדת בתכלית לתפיסתו העצמית. לפיכך, בנסיבות אלו הוא אינו מתפשר על לשון הפנייה הראויה, שמורה על התחייבותו של הדובר למילותיו ושכוחה הסמלי לתקף את האני הסורר וכמו להפוך את הגוף המדומיין לממשי.

המשתתפים מעידים על רגישות גבוהה ללשון הפנייה אליהם, ולא בכדי. נדמה שהגוף והאני בסיפוריהם נעדרים קיום עצמאי ונחווים גם דרך תפיסתו של הדובר המשתקפת בלשונו. העברית, על סמני המין שלה, משקפת ומכוננת מחדש את "הפיקציה של הקוהרנטיות ההטרוסקסואלית" ואינה מוותרת לכל המעוניין לחרוג משורותיה. בכוחה לפסוק, לכאן או לכאן, מיהו הנמען, מה מצופה ממנו ומה יהא על יחסיו עם אחרים. מצד אחד, היא עלולה לדחות את האותנטיות של המופע הפיזי ולעצב את הגוף והזהות בניגוד לרצון המשתתפים, ולפיכך להוביל להבעת התנגדות, לתחושת עלבון ואף להפסקת הדיאלוג. מצד שני, לשון הפנייה עשויה לאשר את הצלחת המעבר, לתקף את הזהות המגדרית ולהשלים את תוצאותיה של התמורה הפיזית. מנקודת ראותם של המשתתפים, משמעויות אלו נתונות לשינוי, תלויות הקשר וכרוכות באופייה של האינטראקציה עם הזולת, בזהותו של הדובר ובמידת הביטחון האישי שלהם במקום ובזמן נתונים.

דיון

המשמעויות שמייחסים המרואינים הטרוסג'נדרים לפנייה בלשון זכר או נקבה מלמדות שהעברית היא זירה מרכזית של הבניה מגדרית, זירה שמשקפת את הסדר החברתי הנתון אך גם מאפשרת לערער על ההנחות המגדריות הקונצנזוסיות.

המרואינים מתארים את העימות התמידי בין האני המורכב ובין המבנה הבינארי של השפה. הפנייה בכינוי גוף המנוגד לזהותם המגדרית ממלאה עבורם פונקציה אינטרפלטית, מפני שהיא ממקמת אותם בכוח לפי אמת מידה אידיאולוגית (Althusser, 1992). כל פנייה שגויה מתעקשת עד להכעיס לסווג אותם לקבוצת השתייכות מגדרית, וכמו משדלת אותם לקבל על עצמם רכיב זהות בלתי רצוי שמנוגד להגדרתם העצמית (Tabouret-Keller, 1997). פנייה שגויה גם מעמידה בספק את נטיית לבם, מנכיחה את הפער בין הגוף לזהות ועלולה לערער במחי יד על יכולתם לעבור באמינות כבני המגדר המועדף עליהם.

בה בעת עולה מדברי המשתתפים שלשון הפנייה בגוף שני (נוכח/ת), המבחינה בין המינים, מסייעת להם לשמר או לפרום את תביעת הקוהרנטיות בין המין למגדר, להאיץ את בירור גבולות העצמי או להפגין כוח ולחתור תחת התפיסה הדואלית של המציאות הלשונית. במציאות זו נוצרות קהילות של הסכמה ושל אי הסכמה שמשמרות את הסדר המגדרי הנתון או נוגסות בו, ונחלקות לאלו שמעוניינים למלא אחר תנאיו (כא/נשים טרוסקסואלים) ולאלו המבקשים לחרוג משורותיו (כג'נדרקויר). קהילות אלה נעות בין רצון למחות ובין הצורך בהכרה ובשייכות (Bucholtz, 1999; Litosseliti & Sunderland, 2002).

דברי המשתתפים מדגימים את התלות בשפה להגשמת הזהות. חוויותיהם מלמדות שהזהות המגדרית היא מוצר שנמצא תמיד בהכנה ומתגבש ללא הרף בתוך השיח והייצוג ולא מחוץ להם (לאקאן, אצל מירו, 2002). כלומר הזהות אינה מבנה יציב או ביטוי חברתי של מהות פנימית שעומדת מעבר לזמן ולמקום, אלא מבנה דיסקורסיבי שצומח תוך כדי דיאלוג ובמהלך האינטראקציה המילולית (Bucholtz & Hall, 2005; Cameron & Kulick, 2003). ואף על פי כן, התלות בשפה אין משמעה שהמרווינים סבילים ונטולי תפקיד בעיצוב עתידם; לשון הפנייה הופכת לשותפה במאבקם על קביעת הזהות המגדרית, חרף תנאי הקטלוג המילולי והשרירותי של החוץ. כלומר הם אינם בגדר תיבת תהודה של השיח, המגדיר מה יכול או לא יכול להיאמר, אלא משתמשים בכינויי הגוף כדי למצב את זהותם ביחס לשתי קטגוריות המגדר המוסכמות. הם מחליטים, לפי ההקשר שבו מתנהלת השיחה או לפי טיב היחסים עם הדובר, באילו נסיבות להביע התנגדות, לעמוד על זכותם להימען כראות עיניהם ולתקן את הדוברים הטועים. כך, למרות חלקם הנכבד של כינויי הגוף בהסדרת המבנים האידיאולוגיים הבינאריים, הם נתונים למשא ומתן, לשינוי ולגיוון (Bucholtz & Hall, 1995).

בחוויותיהם של המרווינים, הגוף נעשה בעל חשיבות בעיצוב הזיקה בין השפה לזהות המגדרית. בעיסוק האינטנסיבי של המרווינים בפרקטיקות גופניות המסמנות את המגדר המועדף עליהם, כלבוש, תספורת, נטילת הורמונים, הליכים כירורגיים וכו', הם מדגימים שגם הגוף, לא רק המגדר, מובנה תרבותית. אך הוא אינו רק מצע שקולט לתוכו או משקף את הנורמות והרעיונות המרכזיים של התרבות, אלא תוצר של פרקטיקות לשוניות. הוא אינו חלק מסדר טבעי וקבוע הקודם לשפה, אלא זוכה במשמעויות סימבוליות במהלך האינטראקציה המילולית היומיומית, בדיוק כמו המגדר.

ההגות הפמיניסטית על הזיקה בין מין למגדר אתגרה בעשורים האחרונים את הנחות היסוד התרבותיות הבינאריות. נוספה לה גם הכתיבה הקווירית, שהצביעה על ביטויים נוספים ומשחררים יותר של מגדר ומיניות. המחקר על "המין השלישי" הגביר את נראותם של בני אדם שאינם מתכנסים תחת ההגדרה של גבר או אישה והזין את הדיונים התיאורטיים בגנות הבינאריות ואופייה המדכא. אך מחוויותיהם של הדוברים הטרנסג'נדרים הישראלים במבחר הקשרים חברתיים פרטיקולריים עולה, שלא כצפוי, שדווקא הבינאריות המגולמת בעברית מאפשרת לכונן גוף וזהות המנוגדים לתפיסות החברתיות המקובלות. לשון אחר, החוקים המילוליים הבינאריים מסייעים לשבור את החוקים החברתיים של המין והמגדר.

לסיום, אני מבקשת לסייג את דבריי ולציין שאין כאן ניסיון לדבר בשבחם של החוקים המילוליים הבינאריים והפטריארכליים או להפחית מתרומתם לשימור הסדר המגדרי. זהו ניסיון פרשני לבחון ולתאר מחדש (re-theorizing) את הפרדיגמה הפמיניסטית-קווירית ולהורות על מציאות לשונית רבת פנים, שאינה נחלקת בהכרח לטוב או לרע עבור משתתפי המחקר הטרנסג'נדרים.

מקורות

- איריגארי, ל' (2003). מין זה שאינו אחד. תל אביב: רסלינג.
 באטלר, ג' (2000). צרות של מגדר. מכאן, ב, 202-212.
 — (2001). קוויר באופן ביקורתי. תל אביב: רסלינג.
 גרוס, א' (2005). "התחזות כאדם אחר": חיקוי ומרי מגדרי במשפט של חן אלקובי. בתוך א' בן נפתלי וח' נוה (עורכות), משפטים על אהבה (עמ' 365-413). תל אביב: אוניברסיטת תל אביב.
 גרוס, א' וזיו, ע' (2003). בין תיאוריה לפוליטיקה: לימודים הומו-לסביים ותיאוריה קווירית. בתוך י' קדר, ע' זיו וא' קנר (עורכים), מעבר למיניות (עמ' 9-44). תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
 דה-בובואר, ס' (2001). המין השני (כרך ראשון: העובדות והמיתוסים). תל אביב: כבל.
 דויטשר, ג' (2011). בראי השפה: כיצד המילים צובעות את עולמנו. תל אביב: חרגול.
 זיו, ע' (1999). דנה אינטרנשוניגל. תיאוריה וביקורת, 12-13, 401-412.
 מירז, א' (2002). הממשי, המדומה והסימבולי: לאקאן וגיאוגרפיה חברתית. תיאוריה וביקורת, 20, 219-242.
 משגב, ח' (טרם פורסם). פמיניזם, תיאוריה קווירית ומחקר גיאוגרפי: דיון אפיסטמולוגי ומתודולוגי. בתוך מ' קרומרנבו, מ' לביא-אג'אי וד' הקר (עורכות), שיטות מחקר פמיניסטיות. תל אביב: הקיבוץ המאוחד.
- Althusser, L. (1992). Ideology and ideological state apparatuses. In A. Easthope & K. McGowan (Eds.), *A critical and cultural theory reader* (pp. 50–58). Buckingham: Open University Press.
- Austin, J. L. (1997). *How to do things with words* (2nd ed.). Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Bagemihl, B. (1997). Surrogate phonology and transsexual faggotry. In A. Livia & K. Hall (Eds.), *Queerly phrased: Language, gender, and sexuality* (pp. 380–401). New York: Oxford University Press.
- Bakhtin, M. (1981). Discourse in the novel. In M. Holquist (Ed.), *The dialogic imagination* (pp. 259–422). Austin: University of Texas Press.
- Bershtling, O. (Forthcoming). "Speech creates a kind of a commitment": Queering Hebrew. In L. Zimman, J. Davis & J. Raclaw (Eds.), *Queer excursions: Rethorizing binaries in language, gender and sexuality*. New York: Oxford University Press.
- Bing, J. M. & Bergvall, V. L. (1996). The Question of questions: Beyond binary thinking. In V. L. Bergvall, J. M. Bing & A. F. Freed (Eds.), *Rethinking language and gender research: Theory and practice* (pp. 1–30). New York: Logman.
- Borba, R. & Ostermann, A. C. (2007). Do bodies matter? Travestis' embodiment of (trans)gender identity through the manipulation of the Brazilian Portuguese grammatical gender system. *Gender and Language*, 1(1), 131–47.

- Bordo, S. (1993). *Unbearable weight*. Berkeley: University of California press.
- Bucholtz, M. (1999). Why be normal? Language and identity practices in a community of nerd girls. *Language in Society*, 28, 203–223.
- Bucholtz, M. & Hall, K. (1995). *Gender articulated: Language and the socially constructed self*. New York: Routledge.
- Bucholtz, M. & Hall, K. (2005). Identity and interaction: A socio-cultural linguistic approach. *Discourse Studies*, 7(4–5), 585–614.
- Bullough, V. L. (2000). Transgenderism and the concept of gender. *The International Journal of Transgenderism*, 4(3), 1–11.
- Butler, J. (1993). *Bodies that matter*. New York: Routledge.
- (1997). *Excitable speech: A politics of the performative*. London: Routledge.
- (2001). Doing justice to someone: Sex reassignment and allegories of transsexuality. *GLQ: A journal of Lesbians and Gay studies*, 7(4), 621–636.
- Cameron, D. (1998a). Gender, language and discourse: A review essay. *Signs*, 23(4), 945–973.
- (1998b). Why is language a feminist issue? In D. Cameron (Ed.), *The feminist critique of language* (pp. 1–21). London: Routledge.
- Cameron, D. & Kulick, D. (2003). *Language and sexuality*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Coates, J. (1996). Thank God I'm a woman: The construction of differing femininities. In D. Cameron (Ed.), *The feminist critique of language* (pp. 295–320). London: Routledge.
- Crapanzano, V. (1996). Self centering narratives. In M. Silverstein & G. Urban (Eds.), *Natural histories of discourse* (pp. 106–127). Chicago: University of Chicago press.
- de Saussure, F. (1992). Course in general linguistics. In A. Easthope & K. McGowan (Eds.), *A critical and cultural theory reader* (pp. 7–13). Buckingham: Open University Press.
- Derrida, J. (1977). Signature event context. *Glyph*, 1, 172–197.
- Eckert, P. & McConnell-Ginet, S. (2003). *Language and gender*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ekins, R. & King, D. (1997). Blending genders: Contributions to the emerging field of transgender studies. *The International Journal of Transgenderism*, 1(1), 1–19.
- Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the body*. New York: Basic books.
- Goffman, E. (1976). *Gender advertisements*. London: Macmillan.
- Guiora, A. Z., Beit-Hallahmi, B., Fried, R. & Yoder, C. (1982). Language, environment and gender identity attainment. *Language Learning*, 32(2), 289–304.

- Hall, K. (2003). Exceptional speakers contested and problematized gender identities. In M. Meyerhoff & J. Holmes (Eds.), *Handbook of language and gender* (pp. 352–380). Malden, MA: Blackwell.
- Hall, K. & O'donovan, V. (1996). Shifting gender positions among Hindi speaking Hijras. In V. L. Bergvall, J. M. Bing & A. F. Freed (Eds.), *Rethinking language and gender research: Theory and practice* (pp. 228–266). New York: Logman.
- Hausman, B. L. (2001). Recent transgender theory. *Feminist Studies*, 27(2), 465–477.
- Hird, M. J. (2002). For a sociology of transsexualism. *Sociology*, 36(3), 577–595.
- Johnstone, B. (2000). *Qualitative methods in sociolinguistics*. New York: Oxford University Press.
- Kaplan, C. (1998). Language and gender. In D. Cameron (Ed.), *The feminist critique of language* (pp. 54–64). London: Routledge.
- Kessler, S. & McKenna, W. (2000). Who put the “trans” in transgender? Gender theory and every day life. *The International Journal of Transgenderism*, 4(3), 1–14.
- Kulick, D. (1998). *Travesti: Sex, gender and culture among Brazilian transgendered prostitutes*. Chicago: University of Chicago Press.
- (1999). Transgender and language. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 5(4), 605–622.
- Lakoff, R. (1975). *Language and woman's place*. New York: Harper & Row.
- Litosseliti, L. & Sunderland, J. (2002). Gender identity and discourse analysis: Theoretical and empirical considerations. In L. Litosseliti & J. Sunderland (Eds.), *Gender identity and discourse analysis* (pp. 1–39). Philadelphia: John Benjamins.
- Livia, A. (1995). “I ought to throw a Buick at you”: Fictional representations of butch/femme speech. In K. Hall & M. Bucholtz (Eds.), *Gender articulated: Language and the socially constructed self* (pp. 245–278). New York: Routledge.
- (1997). Disloyal to masculinity: Linguistic gender and liminal identity in French. In A. Livia & K. Hall (Eds.), *Queerly phrased: Language, gender, and sexuality* (pp. 349–368). New York: Oxford University Press.
- Livia, A. & Hall, K. (eds.) (1997). *Queerly phrased: Language, gender, and sexuality*. New York: Oxford University Press.
- MacKenzie, G. O. (1994). *Transgender nation*. Bowling Green, OH: Bowling Green State University Popular Press.
- Raymond, J. C. (1980). *The transsexual empire: The making of the she-male*. London: The Women's Press.
- Spender, D. (1998). Man made language. In D. Cameron (Ed.), *The feminist critique of language* (pp. 93–99). London: Routledge.

- Stryker, S. (2004). Transgender studies: Queer theory's evil twin. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies*, 10(2), 212–215.
- Tabouret-Keller, A. (1997). Language and identity. In F. Coulmas (Ed.), *The handbook of sociolinguistics* (pp. 315–326). Oxford: Blackwell.
- Tannen, D. (1990). *You just don't understand: Men and women in conversation*. New York: William Morrow and Company.
- Vera, V. (1997). *Miss Vera's finishing school for boys who want to be girls*. New York: Doubleday.
- Wenger, E. (1998). *Communities of practice*. Cambridge & New York: Cambridge University Press.
- West, C. & Zimmerman, D. H. (1987). Doing gender. *Gender & Society*, 1(2), 125–151.
- Whorf, B. (1956). *Language, thought and reality*. Cambridge: MIT Press.
- Wittgenstein, L. (1953). *Philosophical investigations*. Oxford: Blackwell.
- Zimman, L., Davis, J. & Raclaw, J. (forthcoming). *Queer excursions: Retheorizing binaries in language, gender and sexuality*. New York: Oxford University Press.